

Wejherowo, 21 sierpnia 2023r.

Prof. dr hab. Grzegorz Piwnicki
Uniwersytet Gdański
Instytut Politologii
e-mail grzegorzpiwnicki@wp.pl

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Magistra Wojciecha Fabiszewskiego

1. Temat pracy

Rola krajowego zjazdu delegatów NSZZ „Solidarność” w procesie transformacji polityczno – społecznej w Polsce.

Przedstawiona mi do recenzji rozprawa doktorska dotyczy politycznych uwarunkowań w Polsce przez pryzmat historii politycznej i ustaleń wielkich mocarstw po II wojnie światowej. Miało to konsekwencje w postaci narzucenia ustroju na wzór radziecki z reżimem autorytarnym. Odbudowa zniszczonej działaniami wojennymi gospodarki połączona z brakiem praw pracowniczych, doprowadziła do trudnej sytuacji robotników zwłaszcza dużych zakładów przemysłowych. W wyniku tego dochodziło do strajków. Najważniejszymi wystąpieniami o podłożu socjalno-bytowym przeciwko władzy były: strajk w Poznaniu w czerwcu 1956 roku, strajk na wybrzeżu w grudniu 1970 roku oraz strajki w Radomiu i Ursusie w czerwcu 1976 roku. Początkowo podnoszone były głównie postulaty płacowe, a wraz ze zmianą pokoleniową w Polsce zaczęto protestować również przeciwko autorytarnej władzy.

Nawiązanie współpracy robotników i inteligencji, działających przy wykorzystaniu słabnącej władzy partyjnej doprowadziło do połączeniu tych struktur, co pozwoliło na budowę wspólnej opozycji. Działalność między: Komitetem Obrony Robotników, Ruch Obrony Praw Człowieka i Obywatela oraz Wolnych Związków Zawodowych doprowadziło to do sieci powiązań, które okazały się kluczowe dobie strajków latem 1980 roku. Wypracowanie wspólnych postulatów politycznych, jak i socjalnych, wzajemne wspieranie się innych grup społecznych co spowodowało powstanie

„Solidarności”. Szesnastomiesięczny okres działalności „Solidarności” był trudną sytuacją geopolityczną i gospodarczą polski uległa pogorszeniu w wyniku czego napięcia na linii rząd – „Solidarność” przybrały na sile. W celu walki o realizację swoich postulatów związek musiał określić swoje cele oraz struktury, wybrać władze oraz uchwalić program. Proces ten został zakończony w czasie obrad I Kongresu Zjazdu Delegatów NSZZ „Solidarność”, który odbył się na przełomie września i października 1981 roku. Związek był wówczas gotowy na wzięcie na siebie odpowiedzialności za przeprowadzone reformy, które dla władzy były nie do przyjęcia a efektem tego był stan wojenny 13 grudnia 1981 roku. W tym czasie „Solidarność” była nie rewolucją, a powstaniem wszechogarniającym ruchem, który stał się ruchem narodowym a jego celem było odrzucenie autorytaryzmu w Polsce i zakorzenienie w niej demokratycznych państw Zachodu Europy.

Z uwagi na wyżej wymienione kwestie, pojęcie tego tematu pracy doktorskiej jest zasadne, należy go określić jako trafny, aktualny i użyteczny. Tytuł sformułowany został w sposób jasny i precyzyjny. Autor dokładnie i szczegółowo odniósł się do badanego tematu.

2. Przedmiot badań

Doktorat przedmiotem badań uznał rolę Krajowego Zjazdu Delegatów NSZZ „Solidarność” w procesie transformacji polityczno-społecznej w Polsce. Proces ten według autora dysertacji należy postrzegać jako całościową transformację systemową. Miała ona wpływ na system polityczny, społeczny oraz ekonomiczny polski. Wpływ I KZD na zmianę systemu politycznego w Polsce badany był na podstawie dokumentów, stenogramów, a także wspomnień i relacji uczestników wydarzeń. W trakcie przeprowadzonych wywiadów z delegatami na I KZD ramy czasowe obejmowały okres od 1981 roku i wyborów na I KZD do czasów współczesnych ze szczególnym uwzględnieniem 1989 roku, który uważany jest za źródło rozpoczęcia transformacji ustrojowej w Polsce.

3. Stan badań

Autor w zaprezentowaniu tła historycznego w pierwszych dwóch rozdziałach niniejszej pracy uwypuklił ważną rolę monografii dokumentującą najnowszą historię Polski w czasie przemian ustrojowych.

Zaliczył do tej grupy napisane przez wybitnych uczonych, m.in. Andrzeja Fiszkę, Antoniego Dudka, Andrzeja Paczkowskiego, Jerzego Eislera, Antoniego Czubińskiego, Mariana Kallasa, Waldemara Żebrowskiego.

Pomocne okazały się opracowania zbiorowe. Wiele dodatkowych informacji autor uzyskał analizując wspomnienia i biografie: Lecha Wałęsę, Antoniego Tokarczuka, Aliny Pieńkowskiej, Jacka Kuronia, Edwarda Gierka, Stefana Wyszyńskiego, Marka Nowakowskiego i Wiktora Kulerskiego. Powyższy spis źródeł przedstawiają kwestie związane z opozycją antysocjalistyczną, powstaniem i działalnością „Solidarności” pokazuje jedynie część publikacji dotyczących tej problematyki. Doktorant podkreśla, że zarówno IPN, jak i ECS wydają czasopisma naukowe, których poszczególne edycje poświęcone są również wydarzeniom z lat 1980-1981 oraz innych okresów historii PRL. Podkreślić należy, że dokonana przez autora kwerenda pozwoliła na rzetelne opracowanie tła historycznego przez IKZD oraz ukazała brak spójnej monografii opisującej postanowienia zjazdu.

4. Problemy i hipotezy badawcze

Głównym problemem badawczym założonym przez doktoranta jest odpowiedź na pytanie: czy i w jaki sposób decyzje podjęte przez IKZD przyczyniły się do przeprowadzenia zmian systemu politycznego i społecznego w Polsce? Ponadto doktorant poszukiwał odpowiedzi na pytanie, które związane jest z kwestią transformacji ustrojowej czy i w jakim zakresie tezy zawarte w programie Samorządna Rzeczpospolita w przypadku realizacji prowadziłyby do demokratyzacji Polski? Organizacji IKZD nie byłaby możliwa bez wcześniejszego powstania związku. Autor nie pominął tła historycznego opisanego w rozdziale pierwszym gdzie uwypuklono budowanie inicjatyw opozycyjnych na kanwie strajków w latach 1956, 1968, 1970 i 1976. Porównanie przebiegu i konsekwencji tych wydarzeń powinno dać odpowiedź

na pytanie: czy i jakie zmiany zachodziły u uczestników i przebiegu wydarzeń w okresie między 1944 a 1980 rokiem.

W rozwiązaniu głównego problemu badawczego pomocne były szczegółowe pytania badawcze:

1. W jaki sposób zmieniła się działalność opozycyjna w latach 1944 – 1980 ?
2. Czy zwołanie I KZD był kluczowy i miał największe znaczenie dla przemian systemu ?
3. Czy i w jaki sposób, Solidarność kreowała przywódców politycznych oraz jaką rolę odgrywali w związku eksperci ?
4. W jakim zakresie należy korzystać z dziedzictwa „Solidarności” i czy program Samorządna Rzeczypospolita może być inspiracją w obecnej polityce?
5. Jaką rolę mógł odegrać uchwalony program, gdyby nie rozpoczęcie stanu wojennego?
6. Jak oceniany jest proces transformacji ustrojowej w Polsce?

Doktorant sformułował następnie główną hipotezę badawczą, która brzmi: dorobek I Krajowego Zjazdu Delegatów NSZZ „Solidarność” odegrał rolę w procesie transformacji polityczno- systemowej w Polsce dzięki opracowaniu skutecznego programu dążącego do demokratyzacji systemu. Ponadto hipotezy pomocnicze posłużyły (pięć hipotez) do odpowiedzi na fundamentalne pytania postawione w toku badań przez doktoranta.

5. Metody i techniki badań

Autor wykorzystał kilka metod badawczych:

1. Metodę historyczną.
2. Metodę genetyczną.
3. Metodę komparatystyczną.
4. Metodę instytucjonalno – prawną.

Podczas prowadzonych badań autor posłużył się jakościową strategią badawczą, zastosowaną poprzez wywiady i obserwacje. Badania empiryczne prowadzono od października 2017 roku do listopada 2019 roku. Respondentami byli delegaci na I Krajowy Zjazd Delegatów „Solidarność”.

6. Struktura dysertacji

Praca doktorska składa się z wstępu, trzech rozdziałów, zakończenia i streszczenia. Została wzbogacona o biogramy uczestników badań oraz wybranych luminarzy, którzy mieli znaczący wpływ na przebieg opisywanych wydarzeń.

W rozdziale I autor zaprezentował wydarzenia w Polsce oraz ich tło historyczne (1944-1979). Zawarto w nim opis budowy systemu politycznego PRL po II wojnie światowej oraz jego genezę, przebiegu i konsekwencje najważniejszych wydarzeń. Chronologicznie przedstawiono kwestie sprzeciwu społeczeństwa wobec władzy na tle historycznych wydarzeń z lat 1956, 1968, 1970 i 1980. Autor w pierwszej części z uwagi na czas i przestrzeń oraz pracę z obszernym materiałem źródłowym i archiwalnym zawęził analizę do sytuacji polityczno-społecznej w Polsce. Nie badał tła stosunków międzynarodowych.

Rozdział II dysertacji to analiza „Rewolucji Solidarności” (1980-1981). Autor pracy przywołuje profesora Andrzeja Friszke który uważa, że ten okres w dziejach najnowszych naszego kraju można uznać i używać adekwatnego określenia- rewolucja, ale prowadzona środkami pokojowymi, dążąca do wybicia się na niepodległość. Według tego historyka możemy uznać, że ten czas to jedno z najważniejszych wydarzeń z historii Polski XX wieku.

Rozdział III pracy, to historyczna organizacja i przebieg I Krajowego Zjazdu NSZZ „Solidarność” w procesie transformacji polityczno- społecznej.

Program Solidarności łączył inspiracje ideowe: socjalistyczne (sprawiedliwość społeczna, samorządność i egalitaryzm) katolicka nauka społeczna, polska tradycja niepodległościowa. Zawierał postulaty: obrony praw pracowników, wprowadzenia demokracji. Form wybierania władz państwowych, likwidacji nomenklatury,

decentralizacji zarządzania gospodarką, samorządu terytorialnego i zawodowego, uwolnienia oświaty, kultury, nauki, środków masowego przekazu od polityki.

7. Bibliografia

Bibliografia:

Jest bardzo obszerna, nie zawsze skonfigurowana z tematem dysertacji. Łącznie składa się z 925 pozycji.

- I. Wywiady i relacje - 17
- II. Źródła archiwalne i drukowane – 54
- III. Akty prawne – 8
- IV. Opracowania – 466
- V. Artykuły naukowe i studia – 253
- VI. Badania opinii społecznej – 5
- VII. Prasa i Internet - 29
- VIII. Internet – 112
- IX. Encyklopedie, lektury, słowniki - 8.

Podkreślić należy, że Autor zebrał prawie wszystkie opracowania problemu naukowego zawartego w jego dysertacji doktorskiej.

8. Ważniejsze uogólnienia

1. Podsumowując wartość merytoryczną pracy, stwierdzam, że jest ona twórczą i krytyczną analizą postawionego w tytule problemu badawczego. Praca, co warto podkreślić, ma charakter politologiczny.
2. Autor wykazał umiejętność sformułowania hipotez, czym uwypuklił rzeczywistość przedstawienia problemu badawczego.
3. Wyeksponował elementy, które zdecydowały oraz przekonują, że są oryginalne i nowatorskie, co skutkowało rozwiązaniem problemu naukowego.
4. Z treści dysertacji przebijają się kompetencje Autora, który wykazał się dużą, wielopłaszczyznową wiedzą.
5. Pozytywna ocena odnosi się także do umiejętności analitycznych i syntezujących oraz prezentowane własne konkluzje.

9. Konkluzja

Przedłożona do recenzji dysertacja doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego o istotnej doniosłości kwestii politologicznej w warstwie teoretycznej jak również praktycznej. W sposób wyraźny zdefiniowano problem badawczy, zastosowano właściwą metodologię badań, przywołano niezbędne źródła i opracowania naukowe. Nie znaleziono w rozprawie poważnych mankamentów natury formalnej. Rozprawa doktorska wnosi istotny wkład do rozwoju dyscypliny nauki o polityce i administracji.

Dysertacja spełnia warunki określone w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017 r. poz. 1789).

Wejherowo, 16 sierpnia 2023 r.

Prof. dr hab. Grzegorz Piwnicki